

Een deel van de Aalkeet Binnenpolder.

Foto: Ben van den Broek.

Kleine Rietganzen *Anser brachyrhynchus* in Midden- Delfland

Wim Breedveld

De Kleine Rietganzen die in Nederland worden gezien, behoren tot de populatie die op Spitsbergen broedt. De belangrijkste Nederlandse pleisterplaatsen liggen in Friesland. Daarbuiten worden slechts geringe aantallen gezien. Midden-Delfland, een Zuid-Hollands weidegebied ten noordwesten van Rotterdam, is één van de kleinere pleisterplaatsen. Vanaf winter 1985-'86 foerageren hier jaarlijks honderden Kleine Rietganzen.

In Midden-Delfland worden ook Kleine Rietganzen met halsbanden gezien door ter plaatse actieve vogelaars. De halsbanden zijn afkomstig van het Deense National Environmental Research Institute dat de populatie van Spitsbergen onderzoekt. In dit artikel wordt ingegaan op een aantal recente veranderingen in het voorkomen van de Kleine Rietgans in Midden-Delfland. Verder wordt de trek besproken. Ook het aantal pleisteraars komt aan bod.

Trek

Trekkende Kleine Rietganzen worden geregeld aan de kust van Zeeland en Zuid-Holland gemeld. Op sommige dagen ziet men zelfs duizenden exemplaren. Midden-Delfland is op een afstand van slechts 15 km van de kust gelegen. Regelmatige trek wordt echter niet vaak opgemerkt en hoge aantallen worden slechts bij uitzondering

gezien. Het lijkt daarom aannemelijk dat de trek boven Midden-Delfland zwakker is dan aan de kust.

De volgende waarnemingen van relatief hoge aantallen overtrekkende exemplaren in Midden-Delfland zijn het vermelden waard. Op 17 november 2002 passeerden 225 exemplaren in drie groepen in zuidwestelijke richting (tijd 11.15 uur). Zij vlogen over een groep van 280 foeragerende exemplaren heen. Zij lieten zich echter niet verleiden om aan de grond te komen.

Op 28 december 2002 kwamen 505 exemplaren in korte tijd (in de periode 9.30-10.30 uur) voorbij. De trekrichting was naar het noordoosten. Hoewel zij over een groep van 460 pleisteraars heen vlogen, lieten zij zich hierdoor niet tot neerstrijken verlokken; zij vlogen stug door.

Midden-Delfland is één van de kleine pleisterplaatsen.

Foto: Ben van den Broek.

Op 13 november 2005 konden achthonderd trekkers worden genoteerd die in korte tijd (10.15-10.35 uur) voorbijkwamen. De volgende observatie heeft geen betrekking op een hoog aantal maar is om een andere reden bijzonder. In bepaalde jaren had Fred van der Lans het geluk dat hij van de aankomst van Kleine Rietganzen in het noorden van Midden-Delfland getuige kon zijn. Het leek erop dat de Kleine Rietganzen vanuit de kust (in dit geval: vanuit Den Haag) binnenvlogen en hun koers aanpasten om Midden-Delfland te bereiken.

Polders

Traditioneel bezochten de Kleine Rietganzen hoofdzakelijk het westelijke gedeelte van Midden-Delfland (dat wil zeggen: de polders ten westen van de Vlaardingervaart). Maar dit is recentelijk veranderd.

Vanaf winter 1999-2000 tekende zich de nieuwe ontwikkeling af. De Kleine Rietganzen namen vanaf deze winter geleidelijk aan steeds meer de polders in het oosten van Midden-Delfland in gebruik (de polders ten oosten van de Vlaardingervaart) en zij drongen steeds verder naar het oosten door. Daarnaast bleven zij de

westelijk gelegen polders opzoeken. De nieuwe ontwikkeling begon met de ingebruikname van een aantal percelen direct ten zuiden van Schipluiden in de winter van 1999-2000. De weilanden ten noorden van de Willemsoordseweg volgden in dezelfde winter. De Holierhoeksche Polder werd in winter 2001-'02 door de ganzen ontdekt evenals Polder Noord-Kethel (thans onderdeel van polder Vockestaert). Terreinen rondom het noordelijke deel van de Harreweg werden met ingang van winter 2002-'03 aan de rij van vaste foerageerplaatsen toegevoegd. In de winter 2003-'04 bereikten de Kleine Rietganzen de uiterste oostrand van Midden-Delfland, de omgeving van de Schie. Zij bevonden zich daarmee op nog maar één kilometer afstand van het bekende vogelreservaat de Ackerdijsche Plassen. Bij ons weten wordt de Kleine Rietgans in dit reservaat en in de zuidelijk daarvan gelegen polders (omgeving vliegveld Luchthaven Rotterdam) slechts sporadisch waargenomen.

De huidige situatie ten aanzien van de verspreiding binnen Midden-Delfland kan als volgt worden beschreven. In de eerste helft van het winterseizoen (oktober tot en met december) foerageren de ganzen

Een deel van het weidegebied van Midden-Delfland.

Foto: Ben van den Broek.

vrijwel uitsluitend in het westelijke gedeelte van Midden-Delfland (polders ten westen van de Vlaardingervaart). Veelal tonen de ganzen in het begin van deze periode een opvallende voorkeur voor de Commandeurspolder om zich vervolgens (november-december) te verspreiden over de overige polders van het westelijke gedeelte. In de tweede helft van het winterseizoen (vanaf januari) wordt ook het oostelijke deel van Midden-Delfland opgezocht; dan geldt soms dat de ganzen oostelijker pleisteren naarmate de winter vordert.

De Aalkeet-Buitenpolder was jarenlang het bolwerk van de Kleine Rietgans binnen Midden-Delfland en het is daarom wonderlijk dat deze polder relatief weinig meer wordt bezocht. Vooral met ingang van winter 2003-'04 is het minder frequente bezoek merkbaar geworden. De polder heeft als foeragegebied nog maar een geringe betekenis. De functie als rustgebied is echter wat groter, zij het in beperkte mate. Het rusten vindt, opmerkelijk genoeg, overdag plaats. Wanneer men zo gelukkig is de Kleine Rietganzen overdag aan te treffen, vindt men vaak een grote, min of meer slapende groep. Deze houdt zich dan op in een grotendeels

drassig gebied in de buurt van de Rijsplas, gelegen in het oosten van de polder. Vroeger diende de Aalkeet-Buitenpolder ook als overnachtingplaats. Er zijn geen aanwijzingen dat dit nog het geval is. Over de oorzaken van het functieverlies van de Aalkeet-Buitenpolder kan men slechts speculeren. Het is veelbetekend dat duizenden Kolganzen, grote aantallen Brandganzen (dikwijls duizenden stuks) en honderden Grauwe Ganzen geregeld in de Aalkeet-Buitenpolder verblijven. Natuurmonumenten, beheerder van het reservaat de Aalkeet-Buitenpolder, zorgt voor enkele aantrekkelijke drassige gedeelten. Het drassige gedeelte waar ooit de overnachtingplaats van de Kleine Rietgans kon worden gevonden, is in stand gebleven. Of de verruiging van de vegetatie van de overnachtingsplaats een rol speelt, blijft een onbeantwoorde vraag.

Aantallen

Hieronder bespreken wij de aantallen Kleine Rietganzen in Midden-Delfland. Dit doen wij aan de hand van Tabel 1 waarin een aantal gegevens is samengebracht.

Allereerst bekijken wij het seizoensmaximum. Zoals gebruikelijk wordt hieronder

verstaan het maximumaantal dat op enig moment in het winterseizoen is vastgesteld in een bepaald gebied, in dit geval geheel Midden-Delfland. Het seizoensmaximum schommelt rond de circa 300 tot 500 stuks, zoals is te zien in kolom twee van tabel één. De laatste vier jaar stabiliseert het seizoensmaximum zich rond 530 tot 550 stuks. Er is vaak geteld en het seizoensmaximum is dan ook een behoorlijk robuust en betrouwbaar gegeven.

Vervolgens bekijken wij het aantal halsbanden dat per winterseizoen in geheel Midden-Delfland is vastgesteld. Er is sprake van een groei op de lange termijn maar ook van een golfbeweging, zoals kan worden afgelezen van kolom drie van tabel één. De top van winter 1995-'96 valt samen met een meer dan gemiddeld koude winter. Het dal in de seizoenen 1999-2000 en 2000-'01 kan verband houden met het feit dat de Deense onderzoekers in de daaraan voorafgaande jaren minder inspanning hebben geleverd om halsbanden aan te leggen. De laatste vier jaar worden grote aantallen ganzen met halsbanden waargenomen. Het gaat dan om elf tot zestien stuks.

Vervolgens werpen wij een blik op het aantal gansdagen. Zoals wellicht bekend, worden gansdagen als volgt berekend. Iedere dag dat een gans aanwezig is, telt als gansdag. De gansdagen van alle ganzen tezamen zijn in de tabel bijeengevoegd tot een seizoenstotaal. Wij hebben schattingen gemaakt voor de

dagen dat er niet is geteld. In de tabel is te zien dat de gansdagen met de jaren stijgen (zie kolom vier). Het aantal gansdagen bedraagt circa 38.000 tot 39.000 voor de laatste jaren. Een vraagteken is bij twee jaren vermeld vanwege de onzekerheid bij de berekeningen.

Daarna bekijken wij het aantal pleisteraars per seizoen. Wij zien aan de hand van de tabel dat het aantal pleisteraars schommelt tussen de 400 en 1.300 stuks (kolom vijf). Hoe is dit aantal bepaald? Wij geven een uitgebreide toelichting.

Sommige ganzen kunnen kortstondig van een pleisterplaats gebruikmaken, andere langdurig. Hoeveel ganzen maken per winterseizoen gebruik van een terrein indien men alle kort en lang verblijvende ganzen bij elkaar optelt? Wat is het totale aantal pleisterende ganzen per seizoen? Men kan dit aantal benaderen met een bepaalde berekeningsmethode waarin afgelezen halsbanden een belangrijke rol spelen. Onderzoekers hebben dergelijke berekeningen uitgevoerd bij een aantal soorten en terreinen. Daarom blijft een uitgebreide beschrijving van de berekeningsmethode hier achterwege.

Kort gezegd gaat men als volgt te werk: men bepaalt het totale aantal gansdagen per seizoen en deelt dit aantal door de gemiddelde verblijfsduur van de ganzen met halsbanden. Men veronderstelt derhalve dat de verblijfsduur van de ganzen met een halsband representatief is voor de verblijfsduur van de rest van de populatie. Het is verstandig zich te realiseren dat er

Winterseizoen	Seizoensmaximum	Aantal afgelezen halsbanden	Gansdagen	Aantal pleisteraars	Met halsbanden in leven
1991-'92	420	1	14000	?	1
1992-'93	350	2	18000	530	3
1993-'94	345	4	25000	490	5
1994-'95	340	4	25000	1190	5
1995-'96	530	12	38000	500	15
1996-'97	325	8	26000	410	13
1997-'98	360	6	22000	1270	13
1998-'99	428	8	29000	1130	15
1999-2000	565	4	37000	630	11
2000-'01	549	4	34000	420	10
2001-'02	390	9	?	?	14
2002-'03	550	14	39000	1080	20
2003-'04	550	11	38000	1060	19
2004-'05	550	13	39000	1010	20
2005-'06	530	16	?	?	22

Tabel 1 - Aantallen Kleine Rietganzen in Midden-Delfland, gerangschikt naar winterseizoenen.

Er worden ook Kleine Rietganzen met halsringen gezien. Deze zijn afkomstig van een Deens onderzoeksinstituut. Foto: Ben van den Broek.

aan de berekeningsmethode diverse problemen klevan. Wij lopen er een aantal langs. Een probleem is bijvoorbeeld dat men niet elke dag in het veld kan zijn. Daardoor mist men ganzen met halsbanden die maar zeer kort aanwezig zijn. Dit beïnvloedt de berekening.

Bij Midden-Delfland speelt nog het specifieke probleem dat alle Kleine Rietganzen verscheidene malen per winter zoek zijn. Zij vertoeven dan korstondig (bijvoorbeeld enkele dagen) ergens buiten Midden-Delfland. Fer van der Lans suggereert (in een e-mail van 3 december 2004 naar VWG_WN@yahoo.com) dat de Kleine Rietganzen naar Polder Zuidland op Putten uitwijken. De vraag is hoe dit gegeven moet worden verdisconteerd in de berekeningen ten behoeve van dit artikel. Er is echter afgezien van een correctie. Bij de berekeningen is gehandeld alsof de ganzen constant in Midden-Delfland aanwezig zijn geweest. Een ander probleem betreft de kleine aantallen halsbanden waarmee noodzakelijkerwijs moest worden gerekend. Dit maakt de uitkomst van de berekeningen statistisch gezien onzeker. Daarom is geprobeerd de berekeningen zo zuiver mogelijk uit te voeren (afgezien van het

probleem van de kortstondige afwezigheid van de ganzen).

Wat leveren de berekeningen op? Een uitkomst waarbij het aantal pleisteraars, zoals gezegd, tussen 400 en 1300 stuks fluctueert. Soms blijft het aantal berekende pleisteraars onder het seizoensmaximum. Dit is vreemd. Een en ander moet worden toegeschreven aan de statistisch gezien kleine aantallen en de daaruit voortvloeiende onzekerheid bij de berekeningen.

Wij zouden ons kunnen richten op de jaren met de grootste aantallen. Dan zijn de berekeningen betrouwbaarder. Laten wij daarom de seizoenen 2002-'03 tot en met 2004-'05 onder de loep nemen. Wij zien dat het aantal pleisteraars in deze periode uitkomt op ruim duizend, drie keer achter elkaar.

Tot slot proberen wij aan de hand van de

Meer informatie is te vinden op internet, zie bijvoorbeeld: <http://www.pinkfoot.net>.

VWG_WN@yahoo.com is een natuurnieuwsgroep die zich speciaal richt op de vogels van het Waterweg-Noordgebied (globaal de driehoek Schiedam, Delft en Hoek van Holland).

Kleine Rietgans.

Foto: Ben van den Broek.

tabel een uitspraak te doen over het aantal in leven zijnde Kleine Rietganzen dat bekend is met Midden-Delfland (kolom zes van Tabel 1). Wij leggen dit gegeven uit aan de hand van een voorbeeld. Neem seizoen 2004-'05. Te lezen valt het getal 20. Wat betekent dit? In dat seizoen leefden twintig Kleine Rietganzen met halsbanden die bekend waren met Midden-Delfland. Dat waren Kleine Rietganzen die in dat seizoen in Midden-Delfland waren gezien (dertien stuks uit kolom drie van de tabel) plus nog zeven Kleine Rietganzen die in één van de vorige seizoenen in Midden-Delfland waren waargenomen maar juist niet in het seizoen 2004-'05. Zij zijn niet waargenomen of omdat zij er niet zijn geweest of omdat zij zijn gemist. In elk geval, zij waren wel in leven, want zij zijn in dat seizoen wel buiten Midden-Delfland gesignaleerd.

Kennelijk is het zo dat Kleine Rietganzen niet noodzakelijkerwijs elk jaar naar Midden-Delfland terugkeren wanneer zij eenmaal in het gebied zijn geweest. Wanneer men de levensloop van Kleine Rietganzen met halsbanden naloopt, blijkt dat zij Midden-Delfland één jaar of diverse jaren kunnen overslaan. Soms lijkt

het erop dat zij besloten hebben om definitief weg te blijven.

Tot nu toe beperkten wij ons, bij het beschouwen van de in leven zijnde Kleine Rietganzen, tot de exemplaren met halsband. Dit is maar een klein deel van de populatie. Over verscheidene jaren bekeken, zou dit deel gemiddeld één procent van de populatie kunnen zijn. De onderzoekers van het Deense National Environmental Research Institute streefden er namelijk jarenlang naar om circa één procent van de populatie een halsband te laten dragen. Wat is het totale aantal Kleine Rietganzen dat bekend is met Midden-Delfland? Indien inderdaad circa één procent van de populatie een halsband draagt, kan men het totale aantal becijferen op een minimum van duizend exemplaren voor de laatste elf seizoenen (kolom zes). Voor de laatste vier seizoenen zou men zelfs van ongeveer tweeduizend exemplaren mogen uitgaan. De berekening is, toegegeven, speculatief, maar het idee dat Kleine Rietganzen kunnen wegblijven, geeft wel aanleiding tot een boeiende vraag: Zouden de 'wegblijvers' nog eens terugkeren en zou er in de toekomst een plotselinge toename van het aantal pleisteraars kunnen plaatsvinden?

Het is te hopen dan 'Delftsblauw' nog lang te zien is in dit gebied.

Foto: Ben van den Broek.

Dankwoord

Allerlei personen hebben op de een of andere wijze bijgedragen aan de kennis over het voorkomen van de Kleine Rietgans in Midden-Delfland. De volgende personen wil ik noemen wegens het doorgeven/bekendmaken van hun waarnemingen: Ben van As, Loek Batenburg, Fer van der Lans, Fred Cottaar, Jan van der Meulen, Just Palm, Kees van Schie, Ton van Schie en Rob Tolk alsmede de KNNV-afdeling Waterweg-Noord. Met name wil ik Koos van der Burg, Fred van der Lans

en Dinnes de Rond bedanken voor hun jarenlange inzet bij het aflezen van halsbanden (vaak een inspannend, tijdrovend monnikenwerk, soms uitgevoerd bij striemende vrieswind) en het terugvinden van verdwenen groepjes ganzen ergens in de polders.

Het is te hopen dat men nog veel jaren van Kleine Rietganzen in Midden-Delfland (Delfts blauw, in een nieuwe betekenis) kan genieten

■ W. Breedveld, Heemskerkstraat 46, 3118 SB Schiedam, e-mail: Wimvd5@gmail.com

LITERATUUR:

Batenburg, L.H. (2007): Flora en Fauna van het Volksbos Lickebaert, de Rietputten en Omgeving: Monitoringverslag 2005-2007. KNNV - afdeling Waterweg-Noord, Schiedam.

Breedveld, W., N.A. (Koos) van der Burg, F. van der Lans & D. de Rond (1999): Kleine Rietganzen *Anser brachyrhynchus* in Midden-Delfland. *het Vogeljaar* 47 (1): 7-13.

Kuijper, D.P.J. & R.J.M. Klaver (2006): Overwintering en migratie van de Kleine Rietgans. Bedreigingen en bescherming van pleisterplaatsen. A&W-rapport 819. Altenburg & Wymenga, ecologisch onderzoek, Veenwouden.

Kruckenberg, H. (2003): Muster der Raumnutzung markierter Blessgänse (*Anser albifrons albifrons*) in West- und Mitteleuropa unter Berücksichtigung sozialer Aspekte. Dissertation.

LWVT/Sovon (2002): Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co., Haarlem.

Madsen, J., G. Cracknell & A.D. Fox (red.) (1999): Goose populations of the Western Palearctic. A Review of status and distribution. Wetlands International Publ. No. 48. Wetlands International, Wageningen, The Netherlands. National Environmental Research Institute, Rønde, Denemarken.

Vogelwacht 'Delft en omstreken' (2004): Vogels van Delft en omstreken. Jaaroverzicht 2004.